

Naslov članka/Article:

SEKUNDARNI PISNI VIRI PRI OBRAVNAVI IZBIRNE TEME *STIČIŠČA KULTUR* V DRUGEM LETNIKU GIMNAZIJE

SECONDARY WRITTEN SOURCES WHEN DISCUSSING THE
ELECTIVE TOPIC *CROSSROADS OF CULTURES* IN THE SECOND
YEAR OF GENERAL SECONDARY SCHOOL

Avtor/Author:

Dr. Dragan Potočnik

DOI:

CC licenca

Priznanje avtorstva-Nekomercialno-Brez predelav

Zgodovina v šoli št. 2/2019, letnik 27

ISSN 1318-1416

Izdal in založil: Zavod Republike Slovenije za šolstvo

Kraj in leto izdaje: Ljubljana, 2019

Spletna stran revije:

<https://www.zrss.si/strokovne-revije/zgodovina-v-soli/>

Dr. Dragan Potočnik

Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru

SEKUNDARNI PISNI VIRI PRI OBRAVNAVI IZBIRNE TEME *STIČIŠČA KULTUR* V DRUGEM LETNIKU GIMNAZIJE

Dr. Dragan Potočnik

Faculty of Arts, University of Maribor

SECONDARY WRITTEN SOURCES WHEN DISCUSSING THE ELECTIVE TOPIC *CROSSROADS OF CULTURES* IN THE SECOND YEAR OF GENERAL SECONDARY SCHOOL

IZVLEČEK

O sekundarnih pisnih virih govorimo, kadar ni neposrednega stika med avtorjem vira in dogodki ali stanji, marveč je med avtorjem vira ter dogodki ali stanji eden ali več posrednikov. Sekundarni pisni viri so torej poročila, ki črpajo svoje znanje iz ohranjenih in dostopnih poročil. Strokovno-znanstvena literatura je praviloma namenjena ljudem, ki že imajo določeno strokovno predznanje. Za dobro znanstveno in strokovno literaturo velja, da avtor točno navaja, na podlagi katerih virov ali raziskav je prišel do svojih spoznanj. Prav tako mora podati informacije o tem, česar znanost še ne ve oziroma česar ni mogoče dokazati. Taki znanstveni opisi zahtevajo veliko truda pri branju, saj vsebujejo zelo veliko citiranj virov. Poljudno-

ABSTRACT

We talk about secondary written sources when there is no direct contact between the source's author and the events or state of affairs, but when there is at least one intermediary between them. Therefore, secondary written sources are accounts that draw their knowledge from the preserved and accessible accounts. Professional and scientific literature is generally intended for people who already possess certain prior expert knowledge. Good scientific and professional literature is written by authors who mention the exact sources or research studies on which their findings are based. Moreover, the author has to provide information as yet unknown to science or which cannot be proved. Such scientific descriptions require a great ef-

znanstveni opisi tega ne vsebujejo. Namenjeni so širšemu občinstvu »*radovednih laikov*«. Značilnost takšnih del je zanimiv način pripovedovanja, ki v prvi vrsti ne podaja spoznanj o zgodovinskih odkritjih in interpretacij, temveč zmožnost podoživljanja in vživetje v samo pripoved. Njena prednost je predvsem v tem, da kompleksne stvari predstavlja na lažje razumljiv način.

Ključne besede: zgodovinski viri, sekundarni pisni viri, strokovno-znanstvena literatura, poljudno-znanstvena literatura, stičišča kultur

fort from the reader as they cite many sources. Popular science descriptions, on the other hand, do not. They are intended for a wider audience of »*curious laypeople*«. Such works are characterised by an interesting narrative technique, which does not primarily impart findings about historical discoveries or interpretations, but rather provides the chance to relive and become engrossed in the narrative itself. Its main advantage is that it presents complex matters in a way that is easier to understand.

Keywords: historical sources, secondary written sources, professional and scientific literature, popular science literature, crossroads of cultures

UVOD

Zgodovinska znanost temelji na zgodovinskih virih, njihovem kritičnem pretresu, primerjanju, ugotavljanju zanesljivosti in njihovem sintetiziranju. Prav zaradi tega je to dejstvo treba nujno upoštevati tudi pri pouku zgodovine in na prvo mesto med vsemi učnimi viri postaviti prav zgodovinske vire.¹

Poudariti je treba tudi, da dajejo zgodovinski viri tudi pravo materialno podlago za resnično razumevanje zgodovinskih dejstev in pojavov. Edino zgodovinski viri pa ne le širijo že v učbenikih dane zgodovinske sinteze, ampak jih tudi poglobijo, zaradi česar postane učencem gradivo razumljivejše, pouk zgodovine pa bolj življenjski.²

Pisni viri predstavljajo najpomembnejši vir za rekonstrukcijo preteklosti. Od odkritja pisave in še posebej od odkritja tiska vedno bolj naraščajo pisna pričevanja. Med ta spadajo med drugim: odlomki iz letopisov in kronik, stare listine, privilegiji in pravice iz zgodovine mest, odlomki iz mestnih knjig, zapiski državnih, deželnih in cerkvenih zborov in skupščin, izvlečki iz urbarjev, pisma itd. Od 19. stoletja dalje se je uveljavila delitev pisnih virov na pripovedne in dokumentarne. K pripovednim štejemo kronike, anale, monografije, biografije, zgodovinske epe. K dokumentarnim virom pa štejemo listine, akte, matične knjige, časnike ipd. Ta delitev je le formalna in nam služi kot osnovna informacija, tako npr. napis na rimski stavbi spada po tej delitvi k dokumentarnim virom. Predstavlja pa lahko več kot dokument: lahko je služil npr. propagandističnim, ideološkim namenom.

Posebnost antičnih in srednjeveških pisnih virov je, da so napisani v grškem in latinskem jeziku, kar otežuje uporabo pri pouku zgodovine, saj potrebujemo prevajalca. Starejše vire, zlasti srednjeveške, označuje tudi nenavaden jezikovni slog, običajen za takratne dvorske in deželne pisarne, ki pa je današnjim učencem težje razumljiv. Če torej želimo takšen pisni vir uporabiti pri pouku zgodovine, ga moramo didaktično predelati, skrajšati in ga jezikovno poenostaviti. Stare izraze in neznane besede posebej obrazložimo ali jih poenostavimo. Didaktična uporaba nekaterih listin zahteva tudi posebno znanje pomožnih zgodovinskih ved.

Z uporabo virov za novi vek in sploh sodobno zgodovino je precej drugače. Predvsem za 19. in 20. stoletje je zelo veliko pisnih virov. Ob tem se pri pouku zgodovine srečujemo s

¹ Weber, T. (1987). Zgodovinski viri (pisni, materialni in statistični podatki) pri pouku zgodovine. V: *Sodobna pedagogika*, letnik 38/7-8, str. 381.

² Weber, T. (1981). *Teorija in praksa pouka zgodovine v osnovni šoli*. Ljubljana: DZS, str. 64–65.

problemom, kateri vir izbrati. Poleg tega je za raziskovanje in didaktično obdelavo še dodaten izziv, ki je povezan z velikansko razsežnostjo medijev. V 20. stoletju spadajo k virom zgodovinarja tudi zapisovanje zvoka, radijski in filmski in televizijski posnetki. Težnja po življenjskosti pri pouku zgodovine je opozorila tudi na vire, ki prej niso bili pomembni, tako npr. kuharski recepti, zapiski in dnevniki »preproste ženske« ali »preprostega moškega«, ki sicer niso bili namenjeni objavi. Dokument iz novejši dobe je tudi lažje uporabljen, zlasti če je pisan v slovenskem jeziku. Njegova interpretacija je manj zahtevna.³

Poleg primarnih virov ali virov iz prve roke poznamo še sekundarne vire.

SEKUNDARNI PISNI VIRI

O sekundarnih pisnih virih govorimo, kadar ni neposrednega stika med avtorjem vira in dogodki ali stanji, marveč je med avtorjem vira ter dogodki ali stanji eden ali več posrednikov. Sekundarni pisni viri so torej poročila, ki svoje znanje črpajo iz ohranjenih in dostopnih poročil.⁴

Sekundarno literaturo delimo v dve veliki skupini:

- strokovno-znanstveno in
- poljudnoznanstveno.

Strokovno-znanstvena literatura je praviloma namenjena ljudem, ki že imajo določeno strokovno predznanje. Za dobro znanstveno strokovno literaturo velja, da avtor točno navaja na podlagi katerih virov ali raziskav je prišel do svojih spoznanj. Prav tako mora podati informacije o tem, česar znanost še ne ve oziroma česar ni mogoče dokazati. Taki strokovno-znanstveni opisi zahtevajo veliko truda pri branju, saj vsebujejo zelo veliko citiranje virov. Poljudnoznanstveni opisi tega ne vsebujejo. Namenjeni so širšemu občinstvu »radovednih laikov«. Značilno za takšna dela je zanimiv pripovedni način, ki v prvi vrsti ne podaja spoznanj o zgodovinskih odkritjih in interpretacij, temveč zmožnost podoživljanja in življenje v samo pripoved. Njena prednost je predvsem v tem, da kompleksne stvari predstavlja na lažje razumljiv način. Kljub vsemu pa jo moramo sprejemati z določeno distanco. Pri tem si lahko pomagamo z naslednjimi vprašanji:

- Ali avtor upošteva tudi druge nazore?
- Ali se opira na vire in druga znanstvena dela?
- Ali jasno priznava, česa ni mogoče dokazati oz. kaj ni natančno znano?
- Ali zadržano rekonstruira situacije, o katerih je zelo malo znanstveno dokazanih dejstev?⁵

Med številnimi strokovnimi in poljudnoznanstvenimi deli je mogoče zaslediti tudi biografije, ki prikazujejo življenje in delo pomembnejše zgodovinske osebe, pri čemer upoštevajo tudi politične, duhovne in socialne dogodke, ki so vplivali na njeno življenje, ter monografije, ki se osredotočajo samo na eno področje ali eno specifično vprašanje.⁶

Kadar delamo s sekundarno literaturo, je treba najprej določiti, kaj pravzaprav obravnava tema, katero osrednje vprašanje zasleduje in do kakšnih spoznanj je prišla (osrednje sporočilo). Pri tem lahko zgodovinsko podajanje raziskujemo s pomočjo naslednjih vprašanj:

- Kaj je bilo ugotovljeno?
- Kaj je bilo s tem razloženo (analiza)?
- Kako se to vrednoti (interpretacija)?

³ Dr. Bauer, V., dr. Böttcher, Ch., dr. Gleba, G., prof. dr. Günther-Arndt, H., dr. Hoffmann, D., Hoffmann-Mosolf, S., dr. Keitz, Ch., dr. Schaap, K., Teghtmeier-Blank, R., Zwölfer, E., prof. Zwölfer, N. (1998). *Methodenarbeit im Geschichtsunterricht*. Berlin: Cornelsen, str. 33 (v nadaljevanju Dr. Volker Bauer, 1998).

⁴ Grafenauer, B. (1980). *Struktura in tehnika zgodovinske vede*. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, str. 252–257.

⁵ Dr. Volker Bauer, 1998, str. 28.

⁶ Prav tam.

Nato sledi pregled besedila in kritična presoja le-tega. Pri tem je treba najprej raziskati členitev in miselni tok, da bi ugotovili, ali obstajajo logični prehodi in sklepi. Nato lahko sledi analiza perspektive podajanja – ali avtor upošteva več perspektiv ali navaja za povezave med posameznimi dogodki samo en vzrok. Nato se lahko podrobneje posvetimo jeziku in pojmovanju besedila.

S pomočjo naštetih vprašanj lahko ugotovimo, ali je bil avtor pri podajanju zgodovine morda zavezan določeni ideologiji. To delo nam lahko olajša primerjava z drugimi besedili. Pogosto namreč šele s primerjanjem ugotovimo, s kakšne perspektive in s kakšnim spoznavnim interesom se je avtor lotil pisanja svojega dela, katera vprašanja si je pri tem zastavljal in katerih se je hote ali nehote izogibal.⁷

PRIMERI SEKUNDARNIH PISNIH VIROV ZA OBRAVNAVO IZBIRNE ŠIRŠE TEME *STIČIŠČA KULTUR*⁸ V DRUGEM LETNIKU GIMNAZIJE⁹

UČNA VSEBINA: *ARABCI*

V dolgem obdobju od 10. do 18. stoletja je islamski svet doživel pravi razcvet, pa vendar tudi številne padce, ki so tudi povzročili, da je bil islamsko-arabski svet ob začetku industrijske revolucije le še blede senca nekoč središča kulture in omike.

Versko in posvetno središče kalifata se je najprej s področja Meke preselilo v Damask, zatem pa, pod močnim vplivom perzijske kulture, v Bagdad. Tam je v času vladavine kalifov Abasidov (750–1258), islam doživel zlato dobo – politično trdnost ter gospodarski in kulturni razcvet. V Bagdadu so se sestajali učenjaki, pesniki in umetniki z vsega sveta in si izmenjavali duhovne zaklade arabskega, perzijskega, krščanskega in indijskega sveta.

Kljub poskusom abasidskih kalifov, da bi ohranili politično enotnost islamskega sveta, pa je ta na začetku 10. stoletja postajal vse bolj neenoten. Kalifat je razpadel na tri velike enote, kalifate: abasidski na območju Prednje Azije, Kordobski kalifat (v današnji Španiji) in na območje Severne Afrike.

KORDOBSKI KALIFAT

Že kalifi dinastije Omajadov so v začetku 8. stoletja prodrli na Pirenejski polotok, kjer so premagali Zahodne Gote in v nekaj letih zavzeli njihovo državo. Kristjani so obdržali le redko naseljene predele v Pirenejih in kraljestvo Asturijo. Omajadska dinastija se je na polotoku obdržala vse do leta 1031. Prav padec omajadskega kalifata je povzročil, da so neodvisne španske kraljevine prešle v ponovno osvajanje polotoka (rekonkvista). V stoletja trajajočih bojih (od 11. do 15. stoletja) proti Mavrom so majhna španska kraljestva do konca 15. stoletja spet osvojila celotni Pirenejski polotok.

Prostor današnje Španije je v obdobju srednjega veka predstavljal prostor, kjer sta se stikali umetnost in znanost Vzhoda in Zahoda. To je bilo posebej ustvarjalno obdobje, ki je pripravilo pot prodoru antičnih znanosti v Evropo. Tako je tudi prek Judov in Arabcev Evropa spoznala antično in orientalsko znanost in prek nje tudi dela mnogih starogrških

⁷ Prav tam, str. 28–30.

⁸ Učni načrt. *Gimnazija. Zgodovina*. Splošna gimnazija. Obvezni predmet (280 ur). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo, 2008, str. 25–26. Dostopno na: http://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2013/programi/media/pdf/un_gimnazija/un_zgodovina_280_ur_gimn.pdf, dostop: 24. 10. 2019.

⁹ Avtor je izbral in pripravil besedila za tri učne vsebine: *Arabci, Afrika ter Indija in Indokitajska*. Vsebine je mogoče najti tudi v avtorjevih knjigah: *Azija med preteklostjo in sedanjostjo*, *Iran med islamom in Perzijo* ter knjigo *Afrika, kontinent prihodnosti*, ki bo izšla v letu 2019.

učenjakov. V ta namen je bila leta 1130 v Toledu ustanovljena šola za prevajalce.

V umetnosti se je uveljavil stil, imenovan mudéjar, mešanica evropskih in arabskih elementov. Značilnost tega sloga so bile strehe, okrašene z zeleno glazirano opeko in keramičnimi mozaiki. Od 14. stoletja so se muslimanski vladarji odvrčali od strogega sloga svojih predhodnikov in gradili sijajnejše in bolj posvetne stavbe. Prvi zgled tega novega pojmovanja arhitekture je slavna Alhambra v Granadi (Kvalat al hamra – rdeča citadela).

Še bolj slavna po svoji omiki je bila Kordoba. Tja so se hodili učiti Evropejci iz krščanskih dežel. Po učenjaki kordobskega kalifata so se Evropejci seznanili z astronomijo, algebro in kemijo. Iz jezika Arabcev je prišlo v evropske jezike mnogo besed (magazin, tarifa, cifra, algebra, zenit). Po Arabcih so se Evropejci seznanili z mnogimi deli največjega filozofa starega sveta Aristotela in s Ptolemajevimi spisi o astronomiji. Arabcem pa gre tudi zasluga, da so na Zahod prinesli papir iz Severne Afrike in Vzhoda. Uporaba papirja je v Španiji dokumentirana že od 9. stoletja dalje.

Mošeja Koutoubia v Marakešu v Maroku.
(Foto: dr. Dragan Potočnik.)

SEVERNA AFRIKA

Omajadi so v začetku 8. stoletja osvojili tudi Severno Afriko. Na tem območju je prišlo do zlitja dveh kultur: berberske v Magrebu in prodirajoče arabske. V 10. stoletju je dinastija Fatimidov odcepila območje današnjega Egipta od prej enotnega Abasidskega kalifata. Na območju Severne Afrike so tako ustvarili šiitski kalifat. Dinastija se imenuje po Fatimi, hčerki preroka Mohameda in ženi četrtega kalifa Alija. Ta velja za prvega šiitskega kalifa za razliko od njegovih naslednikov Omajadov in Abasidov, ki so suniti.

V obdobju Fatimidov (do leta 1171) se je območje ob Nilu zaradi njihove uspešne osvajalne politike in podpore trgovini razvilo v cvetočo državo. Območje je postalo stičišče civilizacij: sredozemske Evrope, Prednje Azije in Severne Afrike. Dinastija Fatimidov je ustanovila novo prestolnico, današnji Kairo (al-Kahira – Zmagovita), ki je kmalu postal cvetoče trgovsko središče (ugodna lega ob Nilu). Mesto je doživelo tudi izjemen kulturni razcvet, ki se je najbolj jasno kazal v arhitekturi: mošeja al Azhar in univerza z istim imenom, ki je hkrati ena najstarejših na svetu.

Nov vzpon je Egipt dosegel v času egipčanskih mamelukov, ki so se polastili oblasti sredi 13. stoletja. Sultani te dinastije so bili slavni vojščaki, ki so ustavili in premagali tako Mongole kot tudi križarsko vojsko. Pomembni so tudi kot podporniki umetnosti. Kairo je bil spet cvetoča prestolnica z živahnim trgovskim središčem. Mesto je slovelo po mošejah, medresah in mavzolejih. Sredi 14. stoletja je bila v Kairu zgrajena najbolj znana mošeja iz obdobja vladanja mamelukov, to je mošeja sultana Hasana.

PREDNJA AZIJA

Tudi na območju Osrednje Azije so nastale neodvisne države Samanidov in Bujidov. S Samanidi se je na območju današnjega Uzbekistana v 10. stoletju začela zlata doba. Trgovske poti (svilna cesta) so omogočile razcvet obrti, vse to pa je pospeševalo razvoj znanosti, umetnosti in kulture. Središče države je bilo starodavno mesto Buhara, kjer sta na dvoru Samanidov živela slavna učenjaka Avicenna in Al Biruni ter pesniki (Firduzi).

V 11. stoletju je na območju Osrednje Azije zavladata nova dinastija – turških Seldžukov. Ti so sredi 11. stoletja odstavili celo kalifa in začeli s širjenjem svoje oblasti daleč proti Sredozemlju. Bizantincem so odvzeli velik del Anatolije, kjer so med drugim ustanovili tudi sultanat Rum, ki je izjemno močno vplival na dogajanje v Evropi.

V drugi polovici 13. stoletja so področje Prednje Azije osvojili Mongoli. Povzročili so pravo razdejanje. Leta 1258 so v Bagdadu ubili zadnjega kalifa iz dinastije Abasidov. Razmere pa so se vendarle že kmalu uredile. Mongole je bogata islamska kultura povsem vsrkala. Proti koncu 13. stoletja so se ti drzni in neusmiljeni osvajalci že spreobrnili v islam. Za območje Prednje Azije, še posebej za Perzijo, je sledila nova zlata doba tako na področju gospodarstva kot tudi kulture in umetnosti. To je čas, ko so ustvarjali perzijski pesniki, ki jih še danes prištevamo med največja imena svetovne književnosti – Hafez, Rumi in Saadi.¹⁰

NOVI VEK IN ISLAM

V obdobju evropskega novega veka je islamski svet doživel tri viške:

- vladavina Mogulov v Indiji,
- obdobje dinastije Safavidov v Perziji in
- osmanska Turčija.

PERZIJA V ČASU SAFAVIDOV

V začetku 16. stoletja je Perziji zavladata domača dinastija Safavidov, ki je vladala dobri dve stolet-

ji in državi prinesla nov razcvet. Vrhunec je dežela doživela v času vladanja šaha Abasa I. Velikega (1588–1629). Temeljita prenova države (nove ceste, gradnja karavanserajev, medres, novih namakalnih sistemov) je prinesla tudi blagostanje prebivalstva in razcvet umetnosti. Šah Abas je dal pozidati novo prestolnico Esfahan v eno najlepših mest, kjer lahko še danes občudujemo številne čudovite mošeje, medrese, karavanseraje in bazarje. Kupole mošej so prekrile z mešanico modrih, belih in rumenih geometrijskih vzorcev iz emajlirane keramike. To pa je tudi čas, ko so nastale dvorne delavnice, v katerih so izdelovali izjemne preproge, po katerih Iran slovi še danes. Tudi v tem času je v Perziji vladala velika strpnost do drugače verujočih.¹¹

Iransko (šiitsko) sveto mesto Mashad.

(Foto: dr. Dragan Potočnik.)

¹⁰ Potočnik, D. (2006). *Azija med preteklostjo in sedanjostjo*. Maribor: Založba Pivec, str. 37–60.

¹¹ Lunde, P. (2005). *Islam – A Brief History*. London: Dorling Kindersley, str. 72.

CITAT IZ PRIMARNIH VIROV (ZA LAŽJO PRIMERJAVO MED SEKUNDARNIMI IN PRIMARNIMI ZGODOVINSKIMI VIRI)

John Chardin, ki se je kot trgovec mudil v Perziji med letoma 1660 in 1670, ko je tam vladal Abas II., je v svojih zapiskih o tej deželi med drugim zapisal:

»Vlada v Perziji se je obnašala presenetljivo humano, in to v veliko večji meri, kot bi človek pričakoval od despotske oblasti, v kateri vlada samovolja. Ali je še kje kakšna dežela, kjer bi bili davki nižji? Ljudstvu ni treba plačevati davka na kapital in osnovna živila, tudi vse stvari za vsakdanje potrebe so oproščene davkov. Ali lahko neka država ravna s svojimi državljani bolj humano in z večjim razumevanjem? Govorimo lahko o pravi zvezi med zemljiškimi posestniki in njihovimi hlapci, kjer se dobički in izgube delijo enakomerno med obe strani in kjer morajo revni trpeti manj / ... / Ta država je najbolj cvetoča in najsrečnejša na svetu / ... / Vedno mislim, da je za presojo modrosti neke vlade potrebno povprašati skupino prebivalcev, po možnosti manj premožnih. V Perziji, v mestih in na deželi, so ljudje dobro oblečeni in dobro hranjeni; vsi imajo vse dobrine, ki so potrebne za spodobno življenje, pri tem pa ne delajo niti pol toliko kot mi. Celo manj premožne ženske nosijo srebrne verižice na rokah, na nogah in okoli vratu, nekatere se krasijo celo z zlatniki / ... / V nasprotju z nami ima perzijsko ljudstvo veliko prednost, da ga ne mučijo z verskimi vprašanji. Njegovi duhovniki niso niti dovolj številni niti dovolj bogati, poleg tega pa niso toliko nagnjeni k spletkarjenju, da bi nadlegovali prebivalce. Ne pravim sicer, da bi si tamkajšnji ljudje smeli izbrati novo vero, prestopiti v krščanstvo ali častiti malike. S tem želim povedati samo, da ljudi nikoli ne silijo, naj hodijo v mošeje, in da jih ne preganjajo, če niso dovolj verni.«

John Chardin, Voyages, 1723, knjiga VIII. V: Wilfrid Blunt: *Isfahan, biser Perzije*.¹²

Znameniti trg v Esfahanu, ki je bil zgrajen med leti 1598–1629, v času dinastije Safavidov, z razkošnimi fontanami in znamenitimi zgradbami.

(Foto: dr. Dragan Potočnik.)

UČNA VSEBINA: AFRIKA

V obdobju zrelega in poznega srednjega veka, ko so v Aziji doživljale razcvet islamska, kitajska in številne druge kulture, je tudi Afrika doživljala svojo zlato dobo. Za razliko od azijskega kontinenta na področju Afrike ne zasledimo večjih kulturno-zgodovinskih spomenikov. Prav zaradi tega je bilo v Evropi dolgo časa razširjeno mišljenje, da je afriška

¹² Prevod se nahaja v knjigi Človek in čas. Absolutizem. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga, 1998, str. 27.

zgodovina skromna in da ni primerljiva z evropsko ali azijsko. Toda tudi v Afriki so že od antičnih časov dalje obstajale države. Ena najmogočnejših v svetovni zgodovini je bila egiptovska, ki je močno vplivala tudi na kraje južno od Sahare.

OBMOČJE ZAHODNE AFRIKE

V času evropskega srednjega veka je za zgodovino Afrike zelo pomembno širjenje islama. Tako so Arabci osvojili predele današnjega Egipta že sredi 7. stoletja, kmalu pa se je islam z osvajanjem ali trgovino razširil tudi preko Sahare. Trgovci so po čezsaharskih poteh prinašali v črno Afriko sol, železo, baker, tkanine. Od tam pa so tovorili zlato, sužnje, slonovino, začimbe. Na področju Zahodne in Osrednje Afrike je bilo v tem času več mogočnih držav. Za najstarejšo črno afriško državo velja kraljestvo Gana. Območje te srednjeveške afriške države ni bilo enako ozemlju današnje države Gane, ampak se je razprostiralo od Atlantika pa skoraj vse do karavanskega središča Timbuktu ob zgornjem toku reke Niger. Ko se je leta 1957 nekdanja britanska kolonija Obala zlata osamosvojila, si je, v znamenje občudovanja nekdanje veličine kraljestva Gane, izbrala ime po tej srednjeveški mogočni kraljevini.

Na obsežnem ozemlju kraljevine so živela različna plemena, ki so se ukvarjala z ovčerejo in poljedelstvom. Deželo so pogosto imenovali Uagadugu – dežela ovčjih čred. Podnebje na območju podsaharske Afrike je namreč precej vlažno in primerno tako za poljedelstvo kot tudi za ovčerejo. Bolj pomembna od kmetijstva je bila trgovina. Širno območje kraljestva so zavzemala tudi območja na robu Sahare, kjer so bila številna trgovska mesta. Tja so prihajale trgovske karavane in prinašale blago s področja Sredozemlja. Glavno gansko blago pa je bilo zlato. Kraljestvo je namreč najbolj znano po imenu Dežela zlata. Med današnjim Senegalom in državo po imenu Niger so bili številni rudniki zlata. Arabski popotnik in pisec Ibn Haukal, ki je tod potoval sredi 10. stoletja, je o ganskem vladarju zapisal: »Kralj Gane je najbogatejši mož na svetu.« Tudi v kasnejših arabskih zapisih lahko preberemo, da so kralji kraljestva Gana neizmerno bogati. Kljub bogastvu pa so ostanki kraljestva zelo skromni.

Bogastvo kraljestva je privabljal tudi posameznike (misijonarje), ki so tod začeli širiti islam. Največjo nevarnost so predstavljali Almoravidi, mavrsko-španska dinastija, ki je ob koncu 11. stoletja združila Severno Afriko in muslimansko Španijo v enotno državo. Sredi 11. stoletja so Almoravidi začeli versko vojno, prodrli so proti severu in ustanovili novo prestolnico Marakeš, ki se nahaja v današnjem Maroku. Po krvavih bojih so leta 1076 zavzeli gansko trgovsko središče Kumbi Saleh na jugu današnje Mavretanije. Čeprav so Almoravide kmalu pregnali, pa Gana ni mogla več doseči nekdanje slave in moči. Sredi 13. stoletja je bila dokončno podjarmljena.

Za naslednico mogočnega ganskega kraljestva velja država Soso. Ustanovili so jo Soninkejci, trgovci, ki so pred tem ustanovili tudi Gano. Kraljevina se je razcvetela v 11. in 12. stoletju. Soninkejski vladarji so bili animisti in odločni nasprotniki islama, ki se je v tem času že močno utrdil tudi na območju južno od Sahare. Že pred 13. stoletjem pa je tod nastala tudi skromna kraljevina Manding ali Mali. Sestavljena je bila iz plemenskih skupnosti in manjših kraljestev. Najvažnejše plemenske skupnosti so vodile družine, ki so bile znane po umetnosti lova in magije. Soninkejci, ki so veljali za odlične trgovce, so prihajali na njihovo ozemlje predvsem zaradi trgovine z zlatom. Tudi zato je Manding dobil kmalu pomembno gospodarsko vlogo. Prav ekonomska moč jim je že kmalu omogočila, da so se povsem osvobodili vedno večje prevlade sosednjega kraljestva Soso.

Mali, ki je ležal ob zgornjem toku reke Niger in so ga ustanovili Mandingi, je doživel največji razcvet v času kralja Sundžata, ki je vladal v prvi polovici 13. stoletja. Legenda o velikem vladarju pravi, da se je bolni vladarjevi ženi rodil bolni sin, ki se je vse do sedmega leta plazil po vseh štirih. Ime mu je bilo Sundžata ali Mari Džata, kar pomeni »malijski lev«. Nekega dne se je Sundžata, naveličan nasilja sosojskega vladarja in ob pogledu na revščino svoje domovine, odločil, da bo pomagal svoji deželi. Prosil je za železno palico, da bi se lahko dvignil na noge. Palica se je pod njegovo težo zvila, ne da bi se zlomila. Z drugo in tretjo se je zgodilo prav tako. Nazadnje so mu dali žezlo njegovega očeta. Ko se je naslonil na kraljevski simbol, se je Sundžata končno postavil pokonci. Začela se je bogata zgodovina dežele Mandingov. Sundžata je ves čas svoje vladavine državo Mandingov povečeval, bogatil in jo tudi poenotil. Ko je leta 1255 umrl, je za seboj zapustil mogočno državo, ki je bila stabilna in bogata. Njegov naslednik, kralj po imenu Mansa Ouli, je nadaljeval njegovo delo. Imperij se je še naprej širil in bogatil. Z ogromnim spremstvom se je ta vladar odpravil tudi na romanje v Meko, da bi tako deželo še bolj utrdil v islamu. Sužnji so bili v tistem času sestavni del družine, ki so ji pripadali in so včasih tudi nasledili svoje gospodarje. To se je zgodilo leta 1285, ko je zavladal kralj Sokoura, ki je bil suženj te kraljevske hiše. V času vladanja kralja Kankou Moussa (1312–1337) je Mali obsegal ogromno ozemlje od Atlantskega oceana pa vse do ozemlja današnjega Čada, okrog 2500 kilometrov v notranjost. Nastala so številna karavanska središča prek saharske trgovine. Med temi središči so bili najbolj pomembni Timbuktu, Jenne in Oualata. Razcvet države je privabil številne islamske učenjake, zdravnike in verske voditelje. Leta 1324 se je kralj Kankou odpravil v Meko. Njegovo potovanje, ki je trajalo 18 mesecev, je spremljalo kar deset tisoč mož. Mogočna odprava je ponesla slavo kraljestva tudi v arabski in evropski prostor.

Od 14. stoletja dalje so deželo vse bolj slabili prepiri glede nasledstva. Postopoma so se deli ogromnega imperija osamosvojili. Timbuktu so osvojila sosednja ljudstva. Imperij je razpadel. Vse bolj mogočno je postalo kraljestvo Songai. V spomin na mogočno kraljestvo Mali je francoski Sudan leta 1960, ko je dobil neodvisnost, prevzel ime Mali.¹³

AFRIKA V OBDOBJU MED LETOMA 1500 IN 1800

V tem obdobju je na prostoru južno od Sahare obstajalo več pomembnih afriških kraljestev. Gospodarstvo je temeljilo na kmetijstvu in trgovini. Islam, ki je bil na severu in zahodu Afrike že dobro utrjen, se je s trgovino širil na vzhodno obalo. V tem času so pred-

Spomenik afriške renesanse, ki stoji v prestolnici Senegala, v Dakarju.

(Foto: dr. Dragan Potočnik.)

¹³ Oliver, R., Fage, J. D. (1985). *Kratka povijest Afrike*. Zagreb: Školska knjiga, str. 67–81.

vsem Portugalci in Nizozemci na tleh Afrike začeli ustanavljati trgovinske postojanke in tudi že prve kolonije. V zgodnjem 16. stoletju se je začela trgovina s sužnji, ki je imela za razvoj Afrike dramatične posledice. Notranjost Afrike pa je bila Evropejcem še ob koncu 18. stoletja skoraj povsem neznana.

Po mogočnih kraljestvih Gana in Mali predstavlja kraljestvo Songai tretje mogočno kraljestvo na področju Zahodne Afrike. Obstajalo je v srednjem delu reke Niger, in sicer od začetka 14. stoletja pa vse do konca 16. stoletja (1591), ko je padlo pod oblast maroških osvajalcev. V času največjega razcveta so nadzorovali večino trgovskih poti čez Saharo in kmalu zavzeli tudi mrežo trgovskih mest, kot so Timbuktu, Gao in Jenne. Ta mesta pa niso bila le trgovska središča, ampak so že zgodaj predstavljala tudi pomembna islamska izobraževalna središča. Poleg kraljestva Songai je v tem času cvetelo tudi kraljestvo Benin, ki je obsegalo večino današnje Nigerije. To kraljestvo se je že zgodaj razvilo v središče trgovine s sužnji. V poročilih lahko preberemo, da so pri obrednih slavljih žrtvovali tudi tisoč sužnjev. V umetnosti je kraljestvo znano po bronastih reliefih in kipih. Zahodno od reke Niger je bilo kraljestvo Ojo. Tako kot Benin je tudi to kraljestvo znano po izdelkih iz brona in gline. Nekoliko kasneje pa je na tem območju obstajalo še mogočno Dahomejsko kraljestvo. V začetku 18. stoletja je prav dahomejski kralj Agaja postal glavni oskrbovalec sužnjev za čezmorsko trgovino s sužnji.

V tropskem delu Afrike, kjer so pogoji za življenje slabi, so ljudje živeli zelo preprosto, v plemenih. Ukvarjali so se z lovom, nabiralništvom in ribolovom. Kljub težkim pogojem za življenje pa so tudi v tem delu obstajala kraljestva, ki pa so bila manjša in manj pomembna.

V južnem delu Afrike je bilo okoli leta 1400 najpomembnejše mesto Veliki Zimbabwe, ki je bilo gospodarsko, politično in versko središče velike države. Južni del Afrike so sredi 17. stoletja zasedli Nizozemci, ki so tam ustanovili svojo trgovsko postojanko. Konec tega stoletja so se nizozemskim naseljencem pridružili še francoski naseljenci in postopoma se je izoblikoval enotni narod naseljencev, ki jih imenujemo Buri. Ti so že kmalu razvili svojo kulturo in tudi svoj jezik. Najpomembnejše mesto na tem območju je bil Cape Town, ki je predstavljal najpomembnejše pristanišče na poti med Evropo in Indijo.

Vzhod Afrike je bil v tem obdobju v celoti pod islamsko nadvlado, razen krščanskega kraljestva v Etiopiji, ki pa je v tem času doživelo obdobje slabljenja. Muslimanski trgovci so v te kraje prinašali ne le vero, ampak tudi arabski jezik, skrbeli pa so tudi za šole, izobrazbo in umetnost. Na območju Čadskega jezera je od 9. pa vse do 19. stoletja obstajala država Kanem Bornu. Predstavljala je stičišče med zahodnoafriškimi državami in jugom Afrike, virom ujetnikov za trgovino s sužnji.¹⁴

UČNA VSEBINA: INDIJA IN INDOKITAJSKA

VDOR ISLAMA V INDIJO

Že v 8. stoletju so arabski osvajalci zavzeli del ozemlja v severozahodni Indiji. Kljub temu so se trgovski in kulturni stiki med Indijo in arabskim svetom nadaljevali. Arabci so imeli svoje poslanike v Indiji in obratno, indijske knjige, zlasti matematična in astronomska dela, so Indijci prevajali v arabščino in jih posredovali Arabcem.

Okoli leta 1000 pa so se tradicionalno dobri stiki prekinili. Dinastija Gaznavidov (Afgancev) je pod sultanom Mahmudom začela z vdori v severno Indijo. Gaznavidi so se precej

¹⁴ Fage, J. D., Tordoff, W. (2011). *Zgodovina Afrike*. Ljubljana: Založba Modrijan, str. 217–298.

razlikovali od bolj kulturnih in civiliziranih Arabcev in Perzijcev. Niso jih mikala razumska razglabljanja ali duhovno iskanje. Bili so vojščaki, trdi in divji.

Spopadi med dinastijami, značilni za islamske države, so sredi 12. stoletja pripeljali do padca Gaznavidov in oblast nad severom današnje Indije so prevzeli zmagoviti Goridi, ki so ustanovili Delhijski sultanat. Glavno mesto sultanata je postal Delhi, ki je bil v dolgem obstoju sultanata (od 12. do 16. stoletja) prestolnica različnih muslimanskih dinastij.

Za muslimansko Indijo tega obdobja je značilno nenehno spopadanje dveh religij (islama in hinduizma), dveh civilizacij, dveh različnih svetov, ki se jima je le stežka posrečilo sporazumevati med sabo.

Islam se je kmalu razširil med manj privilegirane sloje, med najnižjo kasto. Muslimanska ideja bratstva, načelna enakost vseh pripadnikov muslimanske vere, je bila mikavna, zlasti tistim Indijcem, ki niso imeli nobenega upanja na vsaj malo enakopravnosti. Mnogo Indijcev se je prav zaradi tega spreobrnilo v islam.

V umetnosti lahko govorimo o zlitju med islamsko in indijsko kulturo. V arhitekturi se je perzijski slog, ki so ga s seboj prinesli osvajalci, pomešal z indijskimi oblikami arhitekture. Indijski obrtniki so uporabljali svoja izročila pri gradnji islamskih stavb. To se jasno kaže pri indijskih ornamentih na mošejah. Še posebno močno pa se je razvilo slikanje miniaturne rokopiesne umetnosti ali posvetno vsebino.

Južno od Delhijskega sultanata je obstajala mogočna hindujska država Čola. V času obstoja te države so imeli Indijci v rokah pomorske poti na Indijskem oceanu, njihova oblast pa je segala celo do otokov Jave in Sumatre. Ker jug ni bil izpostavljen osvajalskim težnjam islama, se je lahko tam nemoteno razvijal hinduizem. Gradili so velika hinduistična svetišča, ki so se ponekod razbohotila v prava svetiščna mesta. Ko je v 13. stoletju vladavina Čolov razpadla, je začela indijska moč na morju naglo upadati. Arabci in kmalu za njimi Portugalci pa so postali na morju vodilni.¹⁵

Tradicijo države Čola je nadaljevala država Vidžajanagar. V to državo in mesto z istim imenom je pribežalo mnogo hinduističnih beguncev s severa. Iz poročil je razbrati, da je bil Vidžajanagar bogato in lepo mesto. Tako pravi portugalski obiskovalec Paes, da je »mesto tako veliko kot Rim in prelepo na pogled, polno je mikov in čarov, ima nešteta jezera, vodne prekope in sadovnjake. Je najbolje oskrbovano mesto na svetu, kjer je vsega na pretek. Sobane v palači so iz slonove kosti, z rožami in lotosovimi cvetovi, izklesanimi iz slonove kosti. Mesto je tako bogato in lepo, da mu človek zlepa ne bi našel podobnega.«

VZPON MOGULOV

Dva dogodka v začetku 16. stoletja kažeta na to, da se je v Indiji z novim vekom začelo novo obdobje v indijski zgodovini: vzpon Mogulov in prihod Portugalcev kot prve evropske kolonialne sile v Aziji.

Domovina Mogulov je bila na območju Osrednje Azije. S prodorom Uzbekov je v začetku 16. stoletja postal timuridski princ in muslimanski vojskovodja iz Samarkanda Babur ustanovitelj mogulskega cesarstva. S svojimi četami je najprej osvojil območje Afganistana, od koder je osvojil obširno ozemlje med Gangesom, severnim tokom Inda in Himalajo ter leta 1526 v Indiji vzpostavil vladavino Mogulov (1526–1858). Čeprav je bil Turek, je trdil, da je potomec Timurlenka in Džingiskana. Prav zaradi tega je ustanovil dinastijo z mongolskim imenom.

¹⁵ Keay, J. (2000). *India: a History*. London, str. 264.

Budistični tempelj pod Himalajo.

(Foto: dr. Dragan Potočnik.)

Moguli veljajo za tretjo veliko dinastijo v Indiji. Ljudstvu niso skušali vsiljevati islama, temveč so se skušali integrirati. Pod svojo vladavino niso nikoli uspeli združiti cele Indije. Vedno so imeli vojne na mejnih področjih, pogoste pa so bile tudi nasledstvene vojne. Bili so uspešni organizatorji in nadzorniki. Ustvarjali so ogromne dohodke od davkov in z njimi podpirali stalno močno vojsko. Veliko denarja pa so namenjali tudi kulturi. Mogulski vladarji so bili znani tudi v Evropi, kjer so jih poznali kot najbogatejše vladarje na svetu.

Pod Baburjevim vnukom Akbarjem, ki je vladal od leta 1556 do 1605, so Moguli dosegli največjo moč. Razširil je obseg države, vpeljal številne reforme, predvsem pa je znan po strpnosti do hindujcev in kot pokrovitelj umetnikom in učenjakom vseh ver. Prvi je pokazal izrecno voljo, da združi umetnost v svoji državi in tako poudari svojo željo po združitvi vseh podložnikov v en sam politični, gospodarski in družbeni sistem. To stremljenje po univerzalnosti je prinašalo sadove še njegovim naslednikom, ki jih je zgrabila prava graditeljska mrzlica.

V zgodovino pa se je zapisal tudi šah Džahan (Jahan), ki je vladal od leta 1627 do 1657. Znan je po tem, da je dal zgraditi Tadž Mahal (Krona palače). Ta mavzolej za njegovo ženo Mumtaz Mahal je zgrajen iz lomljenca in obložen z bogato okrašenim marmorjem. Sezidan je v Agri med letoma 1632 in 1648 v čast njegovi zgodaj umrli ženi. O njem lahko rečemo, da je mojstrovina mogulske, pa tudi indoislamske arhitekture sploh. Elementi muslimanskega in hindujskega porekla so se v tem delu zlili v popolnost: eleganca in preprostost njenih oblik sijeta v naravnem in čistem okviru na bregovih reke Jamune. Šah Džahan pa je moral plačati visoko ceno za ta veliki izraz ljubezni. Cena za to je bila 32 milijonov rupij, kar je bilo preveč tudi za mogulskega vladarja. Po legendi ga je sin Aurangzeb zaradi zapravljanja strmoglavil. Le kilometer proč od Tadž Mahala ga je spravil v zapor, od koder je lahko le občudoval prekrasni spomenik. Spomenik pa je preživel šaha Džahana in tudi mogulsko dinastijo, katere propad se je začel sto let kasneje.¹⁶

Ukrepi njegovih naslednikov so vse bolj rušili dobre odnose med večinskimi hindujci in muslimani (večji davki za hindujce, prepoved mešanih porok, prepoved zidave novih hindujskih templjev ...).

Proti koncu 17. stoletja se je začela mogulska Indija vse bolj razkrajati pod pritiskom različnih dejavnikov (teženj po odcepitvi, notranjih bojov, vdorov tujih vojsk, ropanj, kolonialnih vojn in velikih naravnih nesreč). Posledica tega je bila, da je Indija razpadla na številne fevdalne vladavine.

KAMBODŽA

V Indokitajski je bilo v obravnavanem obdobju več mogočnih držav. Najmogočnejše obdobje kamboške zgodovine se imenuje po tedanjem glavnem mestu kmerske države obdobje Angkor. Trajalo je od začetka 9. do srede 13. stoletja. To kraljestvo je bilo tudi najbolj mogočno v vsej Jugovzhodni Aziji. Obsegalo je območje med tropskimi gozdovi in riževimi polji v severnem delu osrednje Kambodže.

Pod vladavino kralja Surjavarmana II. (1113–1150) je kmerska država dosegla vrhunec moči in blišča. Namakalni prekopi in skrbno obdelovanje zemlje so omogočili tudi tri žetve na leto. Poljedelski presežki so omogočali gradnjo velikih mest in svetišč. Tako so v času vladanja kralja Surjavarmana II. zgradili tudi eno najveličastnejših stvaritev azijske arhitekture – hinduistično svetišče Angkor Vat.

Nov vzpon je država doživela v času vladanja kralja Džajavarmana VII. (1181–1219). Ta je z odločno osvajalno politiko ponovno utrdil državo. Dežela, ki je bila do njegovega vladanja pod močnim hinduističnim vplivom, se je pod njegovo vladavino vse bolj spreminjala v budistično. Po vsej deželi je začel postavljati številne budistične temple in samostane. Na angkorskem področju pa si je dal zgraditi prestolnico Angkor Thom, kjer lahko že opazimo, kako se hinduistična mitologija prepleta z budistično. Kraljevsko mesto, ki ga obdaja več kot sto metrov široki jarek in 16 kilometrov dolgo obzidje s petimi 18 metrov visokimi vrati, krasijo orjaške, na vse štiri strani neba obrnjene glave bodhisatve (zaščitnika budističnega kralja). Velikanske glave s skrivnostnim smehljajem na polnih ustnicah spadajo med največje mojstrovine budističnega sveta. Po smrti Džajavarmana VII. pa sta upadla tudi moč in sijaj države.¹⁷

TAJSKA

Posledica mongolskega pritiska s severa je bila ozemeljsko širjenje Tajske proti jugu. Tako je v prvi polovici 13. stoletja nastalo več mogočnih tajskih kneževin, ki so se zaradi mongolske nevarnosti združile v zvezo. Sredi 13. stoletja je postala neodvisna kneževina Sukhotai, ki je zaznamovala eno od najslavnejših obdobj v zgodovini Tajske. Sukhotai je bil po izročilu kraj miru in izobilja. Začetki Sukhotaia so bili pod vplivom kmerske arhitekture in religije. Zlato obdobje te kneževine se je začelo v 14. stoletju, ko so v deželo prišli močni budistični vplivi s Cejlona in iz Pagana (v Burmi), ki so izrinili kmerski slog. Namesto hinduističnih svetišč so začeli graditi budistične samostane v znanem slogu lotosovega popka. Številni budistični samostani, hinduistični in budistični templji, razvejen sistem kanalov in mogočni zbiralniki vode še danes kažejo na nekdanjo moč kneževine.

Obdobje Sukhotaia se je končalo, ko si je oblast prilastil knez iz Ajutaje. Med obdobjem Ajutaje so kralji ustvarili gospodarsko in kulturno cvetočo državo Siam. Ajutaja pa se je

¹⁷ Freeman, M. (1996). *A Golden Souvenir of Angkor*. Bangkok, str. 9–18.

razvila v eno izmed najlepših mest na vsem vzhodu, hkrati pa je bila tudi eno največjih kulturnih središč Jugovzhodne Azije v 15. in 16. stoletju.¹⁸

MJANMAR (BURMA)

V 9. in 10. stoletju so vdrla Burmanci s severa na območje današnje Burme. Leta 1044 je ustanovil kralj Anavratha iz Pagana prvo burmansko državo, ki se je naglo širila. Kmalu je nastala močna država z utrjenimi mesti in cvetočo kulturo. Kralji so širili budizem, ki je postal kmalu obvezen tako za Burmo kot pozneje za vso Indokitajsko.

Eno najslavnejših obdobj v burmanskem zgodovini se imenuje po nekdanjem središču kraljestva – mestu Pagan. V mestu so ohranjene številne verske stavbe in sicer zato, ker so po večini sezidane iz opeke, ki se dobro obdrži v tem suhem podnebju. K blišču teh budističnih svetišč prispevajo lepo izdelani ploskoviti reliefi, stenske slike in kipi. Najpomembnejša paganska stavba je čudovit tempelj Ananda iz 11. stoletja. Iz zlatega obdobja Pagana je ohranjenih še več stavb, tudi zlata pagoda Švezigon.¹⁹

VIETNAM

Preteklost Vietnama je tesno povezana s Kitajsko. Celih tisoč let je trajal boj proti kitajskim zavojevalcem. Šele od konca 9. stoletja sta dve pomembni domači dinastiji utrdili državo in tako omogočili kulturni razvoj. Poleg kitajskih upravnih oblik in kitajskih zakonov pa so prevzeli tudi kitajsko kulturo. Vladar in plemstvo so prevzeli konfucianizem in daoizem, ljudstvo pa je obdržalo svoja božanstva. Budizem, ki je še najpogostejše navdihnil vietnamsko umetnost, pa so gojili večinoma le v samostanih.

V osrednjem delu Vietnama se je pod močnim vplivom kmerske kulture začela vzpenjati država Čampa. Zgodovino te države v vsem njenem obdobju od 10. do 15. stoletja močno zaznamujejo nenehni spopadi s Kmeri in Anamiti. (Anam je bila država v severnem delu današnjega Vietnama.) Danes priča o nekdanji veličini Čampe samo še umetnost.²⁰

SKLEP

Psihološki, pedagoški in didaktični motivi učitelju narekujejo, da skuša otrokom približati zgodovinsko snov iz prve roke. Ena najbolj uspešnih metod je delo z zgodovinskimi viri, saj ti dajejo pravo materialno podlago za resnično umevanje zgodovinskih dejstev in pojavov.

O sekundarnih pisnih virih govorimo, kadar ni neposrednega stika med avtorjem vira in dogodki ali stanji, marveč je med avtorjem vira ter dogodki ali stanji eden ali več posrednikov. Sekundarni pisni viri so torej poročila, ki črpajo svoje znanje iz ohranjenih in dostopnih poročil. Strokovno-znanstvena literatura je praviloma namenjena ljudem, ki že imajo določeno strokovno predznanje. Za dobro strokovno-znanstveno literaturo velja, da avtor točno navaja, na podlagi katerih virov ali raziskav je prišel do svojih spoznanj. Prav tako mora podati informacije o tem, česa znanost še ne ve oziroma česa ni mogoče dokazati. Taki strokovno-znanstveni opisi zahtevajo veliko truda pri branju, saj vsebujejo zelo veliko citatov iz virov. Poljudnoznanstveni opisi tega ne vsebujejo. Namenjeni so širšemu občinstvu »*radovednih laikov*«. Značilno za takšna dela je zanimiv pripovedni

¹⁸ Morris, N., Grant N. idr. *The illustrated History of the World*. Vancouver: New Millennium Books, str. 57.

¹⁹ Potočnik D. (2006). *Azija med preteklostjo in sedanjostjo*. Maribor: Založba Pivec, str. 174–176.

²⁰ Prav tam, str. 177–179.

način, ki v prvi vrsti ne podaja spoznanj o zgodovinskih odkritjih in interpretacij, temveč zmožnost podoživljanja in vživetje v samo pripoved. Njihova prednost je predvsem v tem, da kompleksne stvari predstavljajo na lažje razumljiv način. Kljub vsemu pa moramo poljudnoznanstvena dela sprejemati z določeno distanco.

Med številnimi strokovnimi in poljudnoznanstvenimi deli je mogoče zaslediti tudi biografije, ki prikazujejo življenje in delo pomembnejše zgodovinske osebe, pri čemer upoštevajo tudi politične, duhovne in socialne dogodke, ki so vplivali na njeno življenje, ter monografije, ki se osredotočajo samo na eno področje ali eno specifično vprašanje.

LITERATURA

Človek in čas. Absolutizem. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.

Dr. Bauer, V., dr. Böttcher, Ch., dr. Gleba, G., prof. dr. Günther-Arndt, H., dr. Hoffmann, D., Hoffmann-Mosolf, S., dr. Keitz, Ch., dr. Schaap, K., Teghtmeier-Blank, R., Zwölfer, E., prof. Zwölfer, N. (1998). *Methodenarbeit im Geschichtsunterricht*. Berlin: Cornelsen.

Grafenauer, B. (1960). *Struktura in tehnika zgodovinske vede*. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.

Fage, J. D., Tordoff, W. (2011). *Zgodovina Afrike*. Ljubljana: Založba Modrijan.

Freeman, M. (1996). *A Golden Souvenir of Angkor*. Bangkok.

Keay J. (2000). *India: a History*. London.

Lunde L. (2005). *Islam – A Brief History*. London: Dorling Kindersley.

Morris, N., Grant, N. idr. (2000). *The illustrated History of the World*. Vancouver: New Millennium Books.

Oliver, R., Fage, J. D. (1985). *Kratka povijest Afrike*. Zagreb: Školska knjiga.

Potočnik, D. (2006). *Azija med preteklostjo in sedanjostjo*. Maribor: Založba Pivec.

Potočnik, D. (2015). *Iran, dežela med islamom in Perzijo*. Maribor: Založba Pivec.

Učni načrt. Gimnazija. Zgodovina. Splošna gimnazija. Obvezni predmet (280 ur). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo, 2008. Dostopno na: http://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2013/programi/media/pdf/un_gimnazija/un_zgodovina_280_ur_gimn.pdf, dostop: 24. 10. 2019.

Weber, T. (1981). *Teorija in praksa pouka zgodovine v osnovni šoli*. Ljubljana.

Weber, T. (1987). Zgodovinski viri (pisni, materialni in statistični podatki) pri pouku zgodovine. V: *Sodobna pedagogika*, letnik 38/7-8, str. 381–384.